

Een terugblik op Entomologische Berichten deel 1

Enige aantekeningen over *Quedius dilatatus* in Nederland (Coleoptera: Staphylinidae)Oscar Vorst
Theodoor Heijerman

TREFWOORDEN

Faunistiek, hoornaar, *Velleius dilatatus*, *Vespa crabro*

Entomologische Berichten 75 (1): 2-10

In het eerste deel van Entomologische Berichten wordt in 1903 bericht over de vangst van de kortschildkever *Velleius dilatatus*. In dit artikel geven we een overzicht van de ontdekking en biologie van deze kever, die inmiddels de naam *Quedius dilatatus* heeft. Deze kever ontwikkelt zich uitsluitend in de nesten van de hoornaar *Vespa crabro*. De levensstadia van de soort wordt door middel van foto's geïllustreerd en de thans bekende verspreiding wordt in een kaart gepresenteerd. Na een periode van veertig jaar zonder waarnemingen, wordt de kever de laatste decennia weer vaker gevangen. Deze recente toename komt overeen met de toename van de hoornaar, en met het gebruik van bepaalde vallen. De meeste individuen zijn namelijk gevangen met vallen die kevers lokken met een mengsel van ethanol, water, glycerol en azijnzuur; een mengsel met een geur die lijkt op de geur van vers dood hout.

Inleiding

In het eerste deel van Entomologische Berichten verscheen op 1 januari 1903 een bijdrage van D. van der Hoop over de kortschildkever *Velleius dilatatus* (Fabricius) (figuur 1). Van der Hoop beschrijft hoe hij in de omgeving van Ellekom '14 *Velleius*' waarnam, waarvan hij er twaalf ook wist te bemachtigen. De meeste exemplaren werden door inblazen van tabaksrook in een nest van de hoornaar, *Vespa crabro* Linnaeus, daaruit verdreven en vervolgens met een net gevangen. Uit zijn artikel valt nog op te maken dat de soort in Nederland zeldzaam is, maar Van der Hoop verwijst niet naar enige literatuur. In onze bijdrage willen we nagaan wat er rond 1900 al bekend was over het voorkomen van deze soort in Nederland, en hoe onze kennis sindsdien is toegenomen.

Velleius dilatatus is een vertegenwoordiger van de Staphylinidae of kortschildkevers, de grootste keverfamilie van Nederland. Met meer dan 1000 soorten vormen ze 25% van de uit ons land bekende kevers (Vorst 2010a, 2010b). De belangstelling van Nederlandse coleopterologen voor deze groep staat echter in geen verhouding tot het aantal soorten, waardoor de kennis over veel kortschildkevers nog steeds relatief gering is. Een uitzondering vormen wellicht de vertegenwoordigers van aantal eenvoudig te herkennen genera zoals *Stenus* en *Philonthus*, maar ook een aantal grotere soorten trekt de aandacht. De grootste Nederlandse kortschild *Ocypus olens* (Müller) kan tot wel 3 cm lang worden en wordt regelmatig waargenomen (Cuppen 1992, Waarneming.nl). De soort leeft als actieve rover op de bodem en is te verzamelen door het omdraaien van hout, stenen, stukken plastic en dergelijke. Ook kan hij efficiënt met behulp van potvallen worden bemonsterd. Iets dergelijk gaat ook op voor de andere grote soorten uit het subtribus Staphylinina.

Quedius dilatatus (Fabricius) is een soort die veel keverkenners zullen kennen, zeker onder de tot voor kort gangbare naam *Velleius dilatatus*. Het is een opvallend dier, dat door zijn afmetingen (15-24 mm), brede bouw, het grote sterk gewelfde halsschild en de gezaagde sprietten nauwelijks met een andere kever te verwisselen is (figuur 2). Weinigen zullen hem echter in levende lijve gezien hebben, hetgeen voornamelijk aan de zeer verborgen levenswijze te wijten is. *Quedius dilatatus* ontwikkelt zich namelijk uitsluitend in de nesten van de hoornaar *Vespa crabro*, de grootste inlandse plooiwleugelwesp.

Historie

De Deen Johann Fabricius (1787) is de eerste die de soort, als *Staphylinus dilatatus*, beschrijft in zijn *Mantissa insectorum*. Korte tijd later wordt de soort nogmaals gepubliceerd door Franz von Paula Schrank (1798) in zijn overzicht van de fauna van Beieren en wederom door Thomas Marsham (1802) in een werk over de Britse kevers, respectievelijk als *Staphylinus serraticornis*, breitschultriger Luderkäfer, en *S. concolor*. De eerste, handgekleurde, afbeelding is te vinden in Sowerby's *British miscellany* (Sowerby 1806, figuur 3), weliswaar onder de naam *S. concolor*, maar daarbij niet onvermeld latend dat hiermee vermoedelijk dezelfde soort bedoeld wordt als met *S. dilatatus* van Fabricius. Al in 1810 is het Gyllenhal die beschrijft dat *S. dilatatus* te vinden is in nesten van de hoornaar: 'In nido *Vespae crabonis*, intra *Quercus truncum* cavum, prope villam meam Höberg, semel decem specimina legi'. [= Ik vond ooit tien exemplaren in een hoornaarnest in een holle eikenstam niet ver van mijn buiten Höberg].

Velleius dilatatus F.

Van deze slechts zelden in ons land waargenomen soort is het mij gelukt einde Juli ll. een twaalfstal exemplaren in de Ellekomsche bosschen te vangen. Aan een eik bevond zich op manshoogte eene groote knoest, waarin een gat, ter grootte van een stuivertje, toegang gaf tot een nest van *Vespa crabro* L., welk nest nog slechts door de koningin werd bewoond.

Door het inblazen van eene groote hoeveelheid tabaksrook in het nest werd de koningin daaruit verdreven en kwam achtereenvolgens een viertal exemplaren van *Velleius* te voorschijn, die sterke neiging toonden om dadelijk weg te vliegen, wat door mij vrijdeld werd door hen in mijn net te laten vallen. Op de volgende dagen werden door mij nog een zestal exemplaren op deze wijze gevangen, terwijl ik nog twee exemplaren verkreeg, die juist naar het nest kwamen vliegen.

Op den laatsten dag, dat ik te Ellekom vertoefde, ontsnapte een exemplaar en bleef een ander in het nest voor mij onbereikbaar, hoewel ik den kop van het voorwerp duidelijk zag bewegen.

Uit het bovenstaande blijkt, dat in het vermelde nest minstens 14 *Velleius* huisden.

D. VAN DER HOOP.

1. Het artikel '*Velleius dilatatus* F.' door D. van der Hoop uit 1903 zoals verschenen in nummer 9 van het eerste deel van Entomologische Berichten.

1. The article '*Velleius dilatatus* F.' by D. van der Hoop as it appeared in 1903 in number 9 of the first volume of Entomologische Berichten.

Het opvallende uiterlijk van deze soort doet Leach besluiten het genus *Velleius* op te richten (Samouelle 1819).

In de decennia die volgen wordt de soort in verschillende Europese landen en ook in Japan ontdekt (Sharp 1874). Maar in Nederland lijkt hij te ontbreken, wat Everts tijdens de wintervergadering van de NEV in 1884 doet besluiten de volgende oproep te doen: 'Opmerkelijk is het dan ook dat [*V. dilatatus*], een der grootste Staphyliniden, nog nergens in Nederland werd waargenomen, terwijl zij langs de geheele Belgische en Duitse grenzen, ja zelfs in de onmiddellijke nabijheid van Nederlandsch grondgebied werd gevonden. ... [spreker] noodigt zijn medeleden uit, ... om, natuurlijk met de noodige voorzorgen, de prachtige wespennesten van *Vespa Crabro* gedurende den broedtijd te doorzoeken, en zelfs de holle boomen, waarin zich de nesten bevinden, na te zien, omdat de kevers wel eens de nesten verlaten ...' (Everts 1884). De voorzichtigheid waartoe Everts maande was vermoedelijk op eigen ervaring gebaseerd. Anekdotisch is zijn poging om *Velleius* te verzamelen in het Harzgebergte, waarbij hij 'belaagd werd door hoornaars en zich met zijn vangnet om zich heen slaand uit de voeten maakte, tot allergrootste verbazing van de dorpsbewoners, die meenden met een waanzinnige te doen te hebben' (Reclaire 1951, Van Stuivenberg 1992).

Al een paar jaar later, op de zomervergadering van 1887, weet hij te melden dat de soort door J. Roelants gevangen werd op het landgoed Oranje-Nassau bij Wageningen (Everts 1888, 1889). Enkele jaren later verzamelde de myrmecoloog Wasmann een exemplaar in zijn woonplaats Exaeten (Limburg) in mei (Everts 1889, 1893). Dan volgt de ontdekking van een hele serie in Ellecom door David van der Hoop, effectenmakelaar te Rotterdam (Huijbregts & Tiemersma 2010), waarover hij berichtte in het eerste deel van Entomologische Berichten (Van der Hoop 1903, kader 1). De soort wordt ook dan nog als zeer zeldzaam beschouwd.

Toen ter voorbereiding van deze publicatie het collectiemateriaal werd opgenomen, bleek dat maar liefst elf van de twaalf exemplaren waarvan hij rept behouden bleven en langs een of andere route in de openbare collecties van Naturalis Biodiversity Center en het voormalige Zoologisch Museum Amsterdam

terecht waren gekomen. Een teken dat de opeenvolgende eigenaren er met zorg mee omgingen.

Omdat de habitus van soorten van het genus *Velleius* niet essentieel verschilt van die van het *Quedius* subgenus *Microsaurus* en de taxonomisch belangrijke beborsteling van de aedeagus bij beiden niet verschillen, worden *Velleius*-soorten tegenwoordig in het genus *Quedius* geplaatst (Solodovnikov 2012a, 2012b). Deze opvatting wordt bovendien ondersteund door een op moleculaire kenmerken gebaseerde fylogenetische analyse (Chatzimanolis et al. 2010). Vervelende bijkomstigheid is wel dat *Velleius* Leach, 1819 eigenlijk prioriteit heeft over de jongere naam *Quedius* Stephens, 1829 en alle *Quedius*-soorten dus *Velleius* zouden moeten heten. Solodovnikov (2012a) is voornemens dit aan de Internationale Commissie voor Zoologische Nomenclatuur voor te leggen en suggereert om in ieder geval tot die tijd het gebruik van de naam *Quedius* te handhaven.

Biologie

Hoewel *Q. dilatatus* voor zijn ontwikkeling strikt gebonden is aan de nesten van de hoornaar, wordt de soort ook wel daarbuiten aangetroffen. Zo weet Chevrolat (1833) te melden dat in Fontainebleau *Velleius* onder eikenschors leeft en slechts 's nachts tevoorschijn komt, en processierupsen en hoornaars vreet. Diverse bronnen vermelden ook het voorkomen aan uitvloeiend boomsap (Kraatz 1858, Reitter 1908). Inmiddels is de levenswijze een heel stuk beter bekend, met name door de onderzoeken van Rouget (1873) en vooral Zur Strassen (1957), die beiden kweekexperimenten uitvoerden.

Overwinterende hoornaarkoninginnen worden doorgaans vanaf mei actief en beginnen dan met de bouw van het nest in boomholten, gebouwen of vogelnestkasten (figuur 4) (Smit et al. 2004). In dezelfde periode sluipt ook de nieuwe generatie van *Q. dilatatus* uit. Nadat de nestbouw begonnen is kan het nest al snel, binnen 5-9 dagen, door *Q. dilatatus* bewoond raken. De soort vliegt goed en weet, klaarblijkelijk aangetrokken

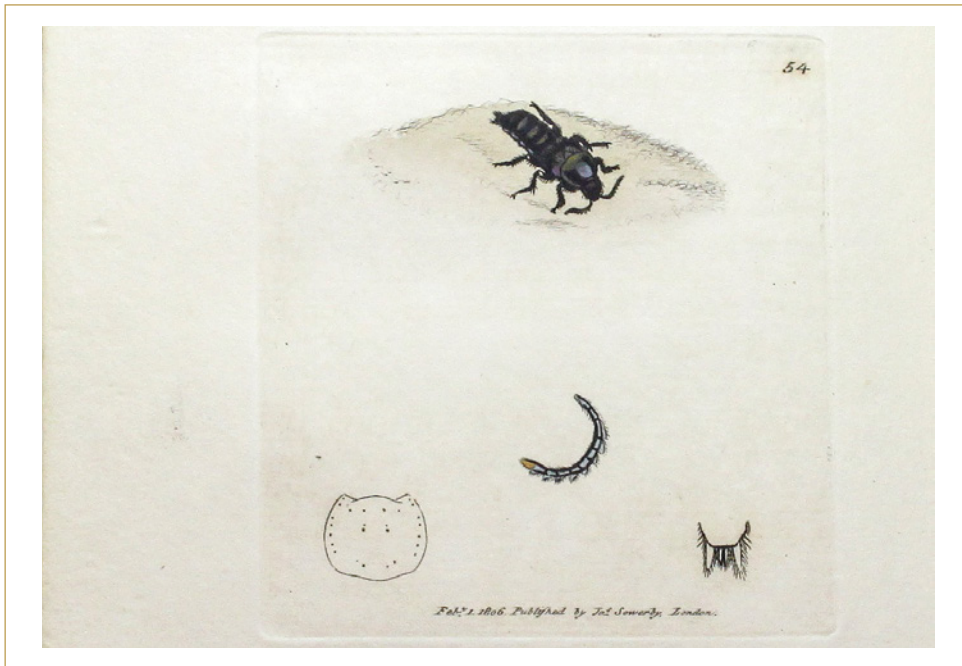
2. *Quedius dilatatus*, imago, in dorsaal en lateraal aanzicht, en kop. Roggebotzand, 22.viii-6.ix.2012. Foto's: Theodoor Heijerman
2. *Quedius dilatatus*, adult beetle, in dorsal and lateral view, and head. Roggebotzand, 22.viii-6.ix.2012.

door de geur, de nesten zeer doeltreffend te vinden. Zur Strassen (1957) meldt de aanwezigheid in ongeveer een kwart van de onderzochte nesten in de omgeving van Frankfurt. Het aantal kevers dat in een nest kan worden aangetroffen varieert van één tot een tiental. Afgaand op de observaties van Zur Strassen is een dichtheid twee exemplaren per nest de meest voorkomende situatie.

In de nestholte vormen niet de raten van de hoornaar, maar de op de bodem onder de raten aanwezige vochtige afvalhoop het werkelijke habitat van de soort, die hier voornamelijk van de aanwezige vliegenmaden leeft. De vochtigheid van de afvalhoop is een gevolg van de vloeibare excrementen van de hoornaars. De soort leeft niet van de hoornaars of hun broed en is dus niet als parasiet van de hoornaar te beschouwen. Hoewel hij daarvoor soms nog steeds gehouden wordt (Smit et al. 2004).

Na de paringen worden de relatief grote eieren een voor een in de afvalhoop afgezet verspreid over een periode van meerdere dagen. Een vrouwtje legt in het totaal 9-64 eieren, die na 8 tot 15 dagen uitkomen. Er zijn drie larvenstadia, waarvan het eerste zo'n acht dagen duurt, het tweede 12-13 dagen en het laatste 7-9 maanden (figuur 5). Fraaie afbeeldingen van het laatste larvenstadium zijn al te vinden in het werk van Schiødte (1864) over keverlarven (figuur 6).

De larven van het laatste stadium overwinteren (figuur 7a). Hiertoe verplaatsen ze zich in de late herfst naar de randen van het nest, waarbij ze zich vaak meer of minder in de vermolmd wand van de boomholten terugtrekken in een kleine holte, die in het voorjaar tot een popkamer wordt vergroot. Vervolgens nemen de larven een gekromde houding aan, om enkele weken later, tussen eind maart en midden mei, daadwerkelijk te verpoppen (figuren 7b & 8). Het popstadium duurt 28-36 dagen.

3. De vroegste afbeelding van *Quedius dilatatus*: een handgekleurde gravure uit The British Miscellany door James Sowerby (1806).

3. The earliest image of *Quedius dilatatus*: a hand coloured engraved plate from the British Miscellany by James Sowerby (1806).

4. (a) *Vespa crabro* (hoornaar), de gastheer van *Quedius dilatatus*. (b) Een nest van *V. crabro* in een eikenboom. Foto's: Theodoor Heijerman

4. (a) *Vespa crabro* (hornet), the host of *Quedius dilatatus*. (b) A nest of *V. crabro* in an oak tree.

De volwassen kever sluipt dan uit tussen begin mei en midden juni. Het uitharden van de verse kever duurt zo'n 2-4 dagen, pas daarna verlaat hij de popkamer om op zoek te gaan naar een nest van de hoornaar.

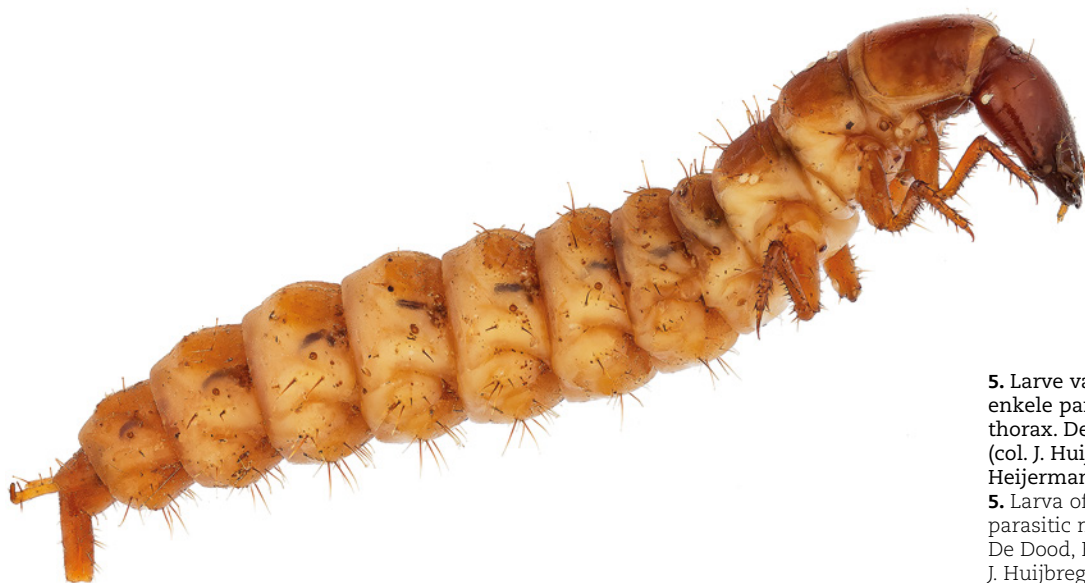
Voorkomen in Nederland

In de periode tot aan de jaren 1940 wordt de soort van tijd tot tijd in ons land gevangen (figuur 9). Het voorlopig laatste exemplaar wordt in 1951 in 's-Graveland op het landgoed Boekesteijn door Van Heijnsbergen bemachtigd. Afgaand op het materiaal in de collecties is *Q. dilatatus* dan in 26 exemplaren van veertien verschillende vindplaatsen in de provincies Gelderland, Noord-Holland, Noord-Brabant en Limburg bekend (figuur 10). Op al deze locaties werd de soort slechts een enkel jaar waargenomen. De handlijst van Everts (Vorst

2010b) noemt daarnaast nog Gorssel en Roermond. In de decennia die volgen lijkt de soort uit Nederland verdwenen. Het ontbreken van waarnemingen is wel te verklaren uit de achteruitgang van de gastheer. Pas als in de jaren 1980 de hoornaar in aantal toeneemt (Smit et al. 2004) volgen er ook weer waarnemingen van *Q. dilatatus*. Zo werd als eerste weer een exemplaar gevangen op een KNNV-kamp in De Lutte in 1992 (Van Stuivenberg 1992). Dit was bovendien de eerste waarneming uit de provincie Overijssel, wat in de kevercatalogus abusievelijk onvermeld bleef (Vorst 2010b).

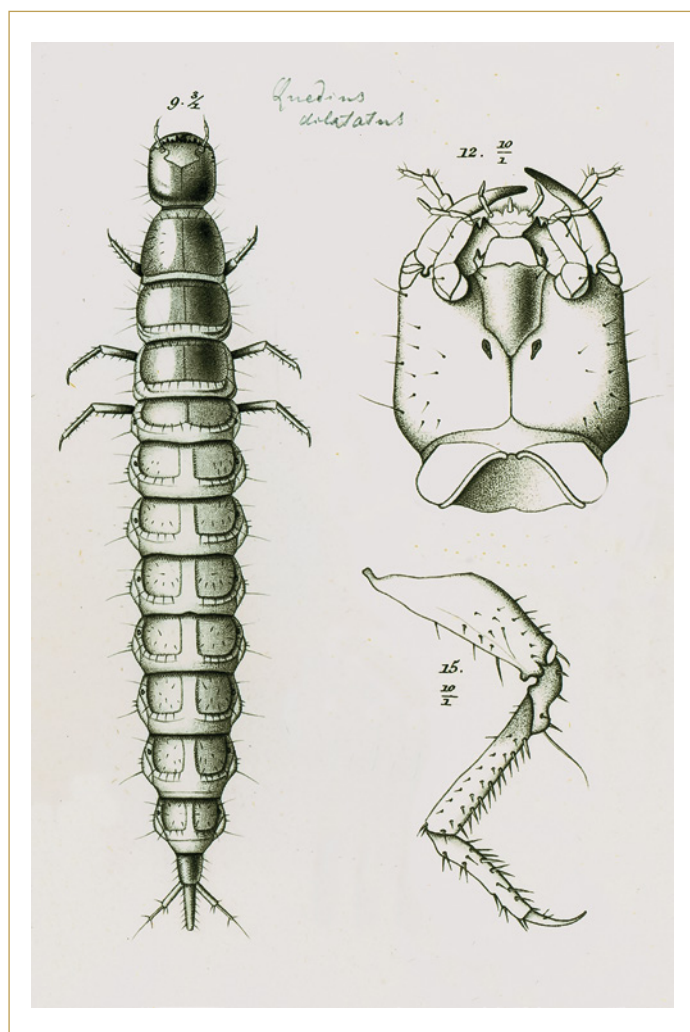
Biesbosch

Op uitnodiging van Biesbosch-kenner Jac Blommaart bezocht de eerste auteur in oktober 2004 de polder De Dood (NB), waar een verlaten hoornaarnest in een holle populier (*Populus*) kon worden

5. Larve van *Quedius dilatatus*, met enkele parasitaire mijten op kop en thorax. De Dood, Biesbosch, 22.x.2004 (col. J. Huijbregts). Foto: Theodoor Heijerman

5. Larva of *Quedius dilatatus*, with some parasitic mites on head and thorax. De Dood, Biesbosch, 22.x.2004 (col. J. Huijbregts).

6. Larve van *Quedius dilatatus*, habitus, kop en poot uit Schiødte (1864).
6. Larva of *Quedius dilatatus*, habitus, head and leg from Schiødte (1864).

7. (a) Larve van *Quedius dilatatus*. (b) Een larve vlak voor de verpopping. De larven zijn smerig door hun verblijf tussen het afval en de excrementen in het hoornaarsnest. De Dood, Biesbosch, 22.x.2004. Foto's: Theodoor Heijerman.

7. (a) Larva of *Quedius dilatatus*. (b) A larva just prior to pupation. The larvae are dirty because of their stay between waste and excrements in the hornet's nest. De Dood, Biesbosch, 22.x.2004.

8. (a) Pop van *Quedius dilatatus*. (b) Donkere pop op het punt te ontpoppen. (c) Pophuidje. De Dood, Biesbosch, 22.x.2004. Foto's: Theodoor Heijerman.

8. (a) Pupa of *Quedius dilatatus*. (b) Dark pupa near to emergence. (c) Pupal exuvium. De dood, Biesbosch, 22.x.2004.

bemonsterd. Onder in de boomholte, die ook nog restanten van een oud nest van – vermoedelijk – een steenuil (*Athene noctua*) herbergde, bevond zich een grote hoeveelheid vochtige molm, waarin enkele tientallen grote larven van *Q. dilatatus* huisden (figuur 11). Molm en larven werden meegenomen, maar het lukte slechts één enkele larve (21.v.2005) uit te kweken in een met een katoenen lap afgesloten emmer die buiten in de tuin in de schaduw geplaatst werd. De meeste larven wisten namelijk in korte tijd te ontsnappen door de iets te grote gaten die in verband met de drainage in bodem van de emmer waren aangebracht.

In 2008 werden in het zelfde gebied acht kleine raamvallen geplaatst, welke voorzien waren van een mengsel van ethanol, water, glycerine en azijnzuur (verhouding 4:3:2:1) dat als lokstof en conserveervloeistof diende. Dit mengsel is attractief voor veel soorten houtgerelateerde insecten, vooral kevers (Köhler 1996) maar ook vliegen en soms vliesvleugeligen. In één val werd een vrouwtje *Q. dilatatus* verzameld in de periode 7.vi.-9.vii.2008, in een andere twee mannetjes en een vrouwtje in de periode 9.vii.-6.viii.2008.

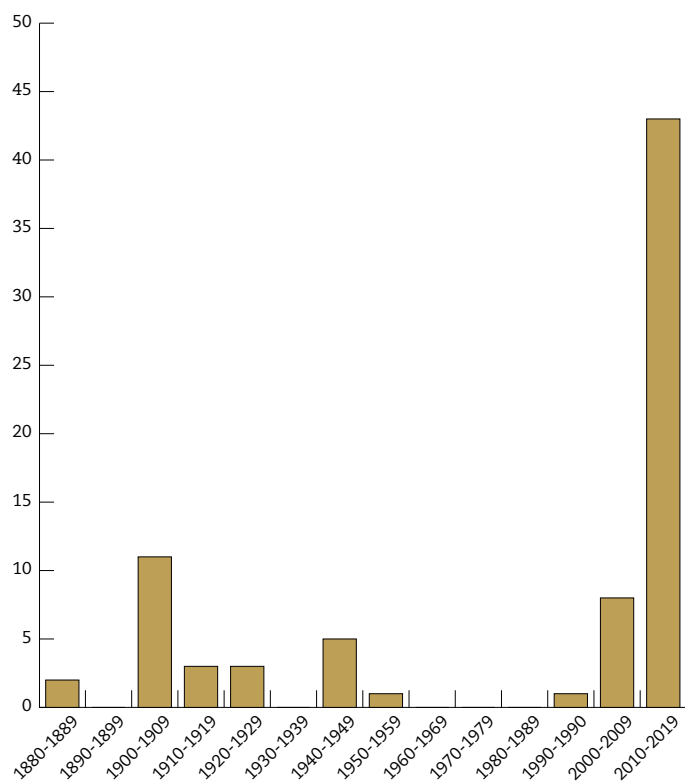
Meer vallen

De meest recente waarnemingen van *Q. dilatatus* betreffen wederom vangsten die gedaan zijn in vallen. In 2011 en volgende jaren, zijn zogenaamde 'bark beetle traps' gebruikt voor de inventarisaties naar het voorkomen van boktorren uit het genus *Monochamus* (Heijerman et al. 2013, figuur 12). Deze vallen waren ook voorzien van bovengenoemd mengsel. In vijf

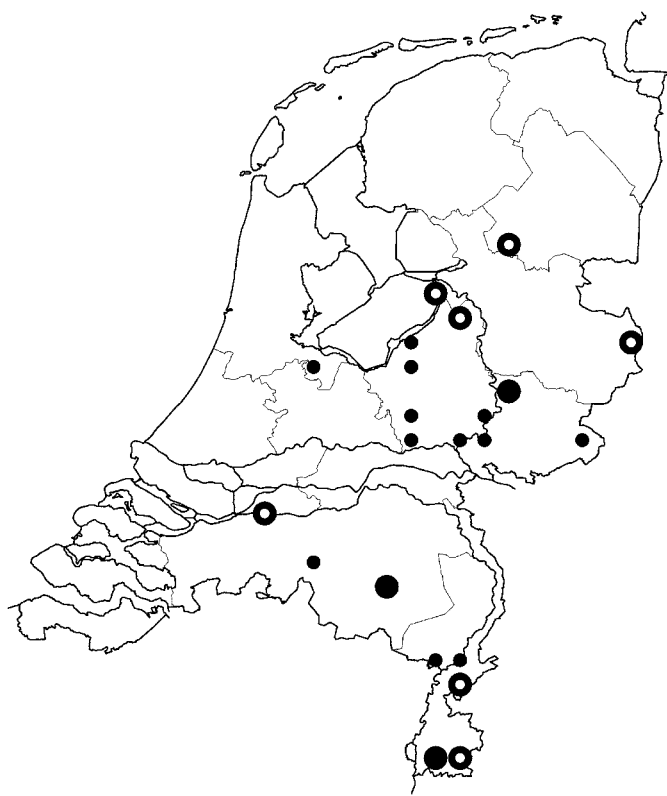
monsters werd *Q. dilatatus* aangetroffen. In een val bij Heerde (Ge), op het landgoed Petrea, werd één exemplaar verzameld (6.viii-22.viii.2012); twee vallen, opgehangen bij het Roggebotzand (Fl), vingen elk één exemplaar (beide 22.viii-6.ix.2012). In 2013 werd één exemplaar aangetroffen in een val bij Mierlo (NB), Molenheide (9.ix-24.ix.2013) en in 2014 werd één enkel exemplaar gevangen in een val bij Montfort (Li), Aan de Berg (12.viii-27.viii.2014).

Hetzelfde azijnzuurmengsel is door de tweede auteur ook vaak gebruikt als lokstof in zogenoemde flesvallen, op diverse locaties in Nederland toegepast voor het verzamelen van houtgerelateerde kevers. In 2011 hebben in bossen bij Wijlre (Li) en de Eyserbossen bij Eys (Li) enkele van deze vallen gehangen. De vallen bij Eys leverden enkele vangsten op van *Q. dilatatus*: in drie monsters werden in totaal 32 exemplaren gevangen, namelijk in de periode 5.vii-17.vii.2011 in twee vallen 7 en 23 exemplaren respectievelijk, en in een monster van 17.vii-11.viii.2011 twee exemplaren. In een val bij Wijlre werden in één monster twee exemplaren aangetroffen (5.vii-17.vii.2011).

Dat *Q. dilatatus* aangetrokken wordt door stoffen die dood hout nabootsen, en daarom in de lokvallen terecht komt, is te begrijpen. Maar de soort werd daarnaast ook nog verzameld via een minder voor de hand liggende methode, namelijk met bodemvallen voorzien van een formalineoplossing (4%) als conserveringsmiddel. In een valserie in de bossen bij Eys, bestaande uit vijf vallen, werd in de periode 11.viii-14.ix.2011, één exemplaar aangetroffen. Deze vangt zou geheel aan toeval kunnen worden, ware het niet dat twee jaar later, in 2013, in dezelfde valserie acht exemplaren van *Vespa crabro* werden gevangen.

9. Aantal exemplaren van *Quedius dilatatus* per decennium.
9. Number of specimens of *Quedius dilatatus* per decade.

10. Verspreiding van *Quedius dilatatus* in Nederland. Kleine symbolen, vondsten voor 1967; grote symbolen, vondsten vanaf 1967.
10. Localities of *Quedius dilatatus* in the Netherlands. Small symbols, records before 1967; large symbols, records from 1967 onwards.

11. Verlaten nest van *Vespa crabro* in holle populier, De Dood, Biesbosch, 22.x.2004. In het nestafval onderin werden tientallen larven van *Quedius dilatatus* aangetroffen. Foto: O. Vorst
11. Abandoned nest of *Vespa crabro* in hollow poplar tree, De Dood, Biesbosch, 22.x.2004. Several dozens of *Quedius dilatatus* larvae were found in the refuse at the bottom of the nest.

12. Aziijnzuurval van het type WitaPrall Bark Beetle Trap, zoals toegepast bij inventarisaties van *Monochamus*. In deze val in het Roggebotzand werd op 6 september 2012 het exemplaar van *Quedius dilatatus* van figuur 1 aangetroffen. Foto: Theodoor Heijerman
12. WitaPrall Bark Beetle Trap, as used in the *Monochamus* survey. On the 6th of September 2014 the specimen of *Quedius dilatatus* in figure 1, was collected from this trap at Roggebotzand.

Waarneming.nl

Op de website Waarneming.nl zijn drie vondsten van *Q. dilatatus* gemeld (status op 14.xii.2014). Uit Berghuizen (Dr) werd door Jeanette Essink een exemplaar gemeld, dat ze binnenshuis had aangetroffen, op 29 augustus 2012. Bij navraag bleek dat zich in de nok van het huis een hoornaarsnest bevond. De twee andere vondsten zijn afkomstig uit Velhorst (Lochem, Ge) waar Jan Burgers op 23 september 2013 en op 8 augustus 2014 een exemplaar vond.

Discussie

Sinds de mededeling van Van der Hoop in 1903 is er veel veranderd. We weten nu veel meer over de biologie en het voorkomen in Nederland van *Q. dilatatus*. De meeste exemplaren zijn de afgelopen tien jaar verzameld met behulp van vallen met lokstoffen en enkele zijn ingevoerd op Waarneming.nl. Als we deze laatste waarnemingen voor de vergelijking even buiten beschouwing laten, dan kunnen we nog steeds zeggen dat de soort slechts zelden in ons land waargenomen is.

In de kevercatalogus (Vorst 2010b) wordt *Q. dilatatus* genoemd als voorkomend in vier provincies in ons land, voor Gelderland, Noord-Holland en Limburg gebaseerd op oude waarnemingen (< 1967) en voor Noord-Brabant is het voorkomen gebaseerd op de recente Biesbosch-waarnemingen. De hier gepresenteerde recente gegevens betreffen enkele nieuwe provinciewaarnemingen: Drenthe, Overijssel en Flevoland. Bovendien hebben we nu recente waarnemingen voor de provincies Gelderland en Limburg, terwijl het recente voorkomen in Noord-Brabant wordt bevestigd.

Het toegenomen aantal waarnemingen kan eenvoudig verklaard worden door het gebruik van nieuwe vangmethoden: met azijnzuurvallen is de vangkans nou eenmaal groter dan met behulp van pijp of sigaar. Daarnaast is de gastheer *V. crabro* algemener geworden in Nederland. Deze soort die ooit algemeen was op de zandgronden is, na een dip in de periode 1950-1980, nu weer vrij algemeen in grote delen van het land. *Quedius dilatatus* is weliswaar afhankelijk van het voorkomen van *V. crabro*, maar dat wil niet zeggen dat overal waar de hoornaar voorkomt, ook *Q. dilatatus* kan worden aangetroffen. In het kader van de eerder genoemde *Monochamus*-inventarisaties

zijn in totaal bijna 1400 azijnzuurvalmonsters onderzocht; in 52 daarvan zaten één of meer exemplaren van *V. crabro* (185 exemplaren in totaal) en in slechts vier daarvan werd *Q. dilatatus* aangetroffen. Overigens, 2014 was een erg slecht wespenjaar met geen enkele hoornaar.

Sinds 1903 is er ook wel het een en ander veranderd in de manier waarop er over faunistiek gepubliceerd wordt. Toen Van der Hoop zijn bijdrage op papier zette waren er al enkele waarnemingen van de soort bekend. Hij noemt deze echter niet en schrijft slechts dat de soort zelden waargenomen is. De artikelen die toen in het nog jonge Entomologische Berichten verschenen waren doorgaans kort en minder gestructureerd dan nu de regel is. Het waren nog echt berichten, eerder nieuwtjes, dan onderbouwde bijdragen. De meer omvangrijke en grondiger artikelen werden toentertijd in het Tijdschrift voor Entomologie gepubliceerd.

Ondanks het destijds weinig pretentieuze karakter van Entomologische Berichten had het wel degelijk een zekere impact. Zo vermeldt Reclaire (1951), dat Van der Hoop 'na het verschijnen van zijn publicatie van verschillende zijden uit het buitenland brieven met het verzoek om *Velleius* ontving!' Het is nog maar de vraag onze publicatie in het buitenland zoveel weerklank zal oproepen...

Nieuwe provincievondsten

Dr Berghuizen, 29.viii.2012, [1 ex], J. Essink (Waarneming.nl) – **Ov** De Lutte, 29.viii.1992, 1 ex, KNNV kamp (Van Stuivenberg 1992) – **Fl** Roggebotzand, 22.viii-6.ix.2012, 1 ex, J.T. Smit, Th. Heijerman & J. Noordijk (col. Heijerman) – **Ge** Heerde, Landgoed Petrea, 6-22.viii.2012, 1 ex, J.T. Smit, Th. Heijerman & J. Noordijk (col. Heijerman) – **Li** Montfort, Aan de Berg, 12-27.viii.2014, 1 ex, Th. Heijerman & J. Noordijk (col. Heijerman).

Dankwoord

Graag bedanken we Jac Blommaart voor zijn assistentie en stuurmanskunst in de Biesbosch. Het *Monochamus*-onderzoek werd gefinancierd door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) te Wageningen.

Literatuur

- Chatzimanolis S, Cohen IM, Schomann A & Solodovnikov A 2010. Molecular phylogeny of the mega-diverse rove beetle tribe Staphylinini (Insecta, Coleoptera, Staphylinidae). *Zoologica Scripta* 39: 436-449.
- Chevolat [A] 1833. Mémoire sur quelques chasses Entomologiques au Fontainebleau. *Annales de la Société Entomologique de France* 2: 466-473.
- Cuppen JGM 1992. Het recente voorkomen van tien keversoorten in Nederland (Coleoptera). *Entomologische Berichten* 52: 177-184.
- Everts E 1884. [Eenige bijzonderheden omtrent de levenswijze van *Velleius dilatatus* en *Metoecus paradoxus*]. In: Verslag van de zeventiende wintervergadering der Nederlandsche Entomologische Vereeniging. *Tijdschrift voor Entomologie* 27: lxxxviii-xci.
- Everts E 1888. [Opgave van nieuwe soorten (Coleoptera) voor onze fauna]. In: Verslag van de twee-en-veertigste zomervergadering der Nederlandsche Entomologische Vereeniging. *Tijdschrift voor Entomologie* 31: xvii-xviii.
- Everts E 1889. Supplement op de nieuwe naamlijst van de Nederlandsche schildvleugelige insecten. *Tijdschrift voor Entomologie* 32: xxxiii-xl.
- Everts E 1893. Derde supplement op de nieuwe naamlijst van de Nederlandsche schildvleugelige insecten. *Tijdschrift voor Entomologie* 36: 73-128.
- Fabricius IC 1787. *Mantissa insectorum sistens eorum species nuper detectas adiectis characteribus genericis, differentiis specificis, emendationibus, observationibus*. Tomus I. C.G. Proft.
- Gyllenhal L 1810. *Insecta Suecica descripta*. Classis I. Coleoptera sive Eleuterata. Tomus I. Pars II. F.J. Leverentz.
- Heijerman Th, Noordijk J & Smit JT 2013. Vierde onderzoek naar het voorkomen van *Monochamus galloprovincialis* in Nederland. EIS-Nederland.
- Huijbregts J & Tiemersma S 2010. Overzicht van Nederlandse coleopterologen. In: *Catalogus van de Nederlandse kevers* (Vorst O ed). Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 11: 208-232.
- Köhler F 1996. Käferfauna in Naturwaldzellen und Wirtschaftswald, Hrsg. – Landesanstalt für Ökologie, Bodenordnung und Forsten / Landesamt für Agrarordnung NRW, LÖBF-Schriftenreihe, Band 6.
- Kratz G 1858. *Naturgeschichte der Insecten Deutschlands*. Erste Abtheilung Coleoptera. Zweiter Band. Verlag der Nicolaischen Buchhandlung.
- Marsham T [1802]. *Coleoptera Britannica, sistens Insecta Coleoptera Britanniae indigena, secundum methodum Linnæam disposita*. J. White.
- Reclaire A [1951]. *Kevers III. Wat leeft en groeit* 17. Het Spectrum.
- Reitter E 1909. *Fauna Germanica*. Die Käfer des deutschen Reiches, nach der analytischen Methode bearbeitet. II. Band. K.G. Lutz' Verlag.
- Rouget A 1873. *Sur les coléoptères parasites des vespides*. Darantière.
- Samouelle G 1819. *The entomologist's useful compendium. An introduction to the knowledge of British insects, comprising*

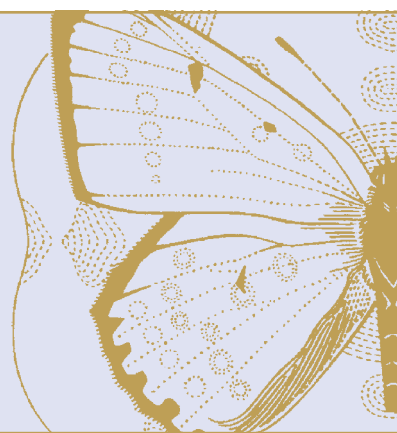
- the best means of obtaining and preserving them, and a description of the apparatus generally used together with the genera of Linné, and ... T. Boys.
- Schiødt JC 1864. De metamorphosi eleutheratorum observationes. Pars II. Histri, Dytisci, Gyrini (suppl.), Staphylinini, Oxytelini. Thieles Bogtrykkeri.
- Sharp D 1874. The Staphylinidae of Japan. Transactions of the Entomological Society of London 1874: 1-103.
- Smit J, Peeters TMJ & Lefebvre V 2004. In: De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera: Aculeata). Nederlandse Fauna 6 (Peeters TMJ, Van Achterberg C, Heitmans WRB, Klein WF, Lefebvre V, Van Loon AJ, Mabelis AA, Nieuwenhuijsen H, Reemer M, De Rond J, Smit J & Velthuis HHW eds): 311-344. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis.
- Solodovnikov A 2012a. Rove beetle subtribes Quediina, Amblyopinina and Tanygnathina: systematic changes affecting Central European fauna (Coleoptera, Staphylinidae, Staphylinini). ZooKeys 162: 25-42.
- Solodovnikov A 2012b. Subtribus Quediina. In: Die Käfer Mitteleuropas. Band 4. Staphylinidae I. Zweite neuarbeitete Auflage (Assing V & Schülke M eds): 451-484.
- Sowerby J 1806. The British miscellany, or coloured figures of new, rare, or little known animal subjects, many not before ascertained to be inhabitants of the British Isles. R. Taylor & Co.
- Van der Hoop D 1903. *Velleius dilatatus* F. Entomologische Berichten 1: 54.
- Van Stuivenberg F 1992. Terug van weggevoerd: de Hoornaarkortschild. Natuur en Museum 36: 41-43.
- Von Paula Schrank F 1798. Fauna Boica. Durchgedachte Geschichte der in Baiern einheimischen und zahmen Thiere. Erster Band. Stein'schen Buchhandlung.
- Vorst O 2010a. Staphylinidae - kortschildkevers. In: De Nederlandse biodiversiteit. Nederlandse Fauna 10 (Noordijk J, Kleukers RMJC, Van Nieuwerkerken EJ & Van Loon AJ eds): 233-234. Nederlands Centrum voor Biodiversiteit Naturalis.
- Vorst O (ed) 2010b. Catalogus van de Nederlandse kevers. Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 11.
- Zur Strassen R 1957. Zur Oekologie des *Velleius dilatatus* Fabricius, eines als Raumgast bei *Vespa crabro* Linnaeus lebenden Staphyliniden (Ins. Col.). Zeitschrift für Morphologie und Ökologie der Tiere 46: 243-292.

Geaccepteerd: 30 december 2014

Summary

Some remarks on *Quedius dilatatus* in the Netherlands (Coleoptera: Staphylinidae)

The large rove beetle *Quedius dilatatus* is an enigmatic species that spends most of its life in nests of the hornet (*Vespa crabro*). A concise overview of the discovery and biology of this beetle is presented and illustrated with photographs of its development. Its distribution in the Netherlands is mapped. After an apparent absence of more than 40 years, there is an increasing number of records from the last decades. The recent increase coincides with an increased abundance of its host *Vespa crabro*, but also with a more frequent use of traps baited with an ethanol, water, glycerol, acetic acid mixture, mimicking the smell of freshly decaying wood.

Oscar Vorst
Poortstraat 55
3572 HD Utrecht
vorst@xs4all.nl

Theodoor Heijerman
EIS Kenniscentrum Insecten
Postbus 9517
2300 RA Leiden